

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ НАН УКРАЇНИ

ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АКАДЕМІКА АН УРСР ЄВГЕНА ОСКАРОВИЧА ПАТОНА

Ювілейна сесія Загальних зборів НАН України
5 березня 2020 року

5 березня 2020 р. у конференц-залі Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 150-річчю від дня народження всесвітньо відомого вченого в галузі мостобудування та зварювання академіка АН УРСР Євгена Оскаровича Патона (1870–1953).

Академік АН УРСР Євген Оскарович Патон увійшов до історії розвитку науки і техніки як видатний вчений, талановитий інженер, організатор науки і виробництва, громадський діяч, засновник всесвітньо відомих наукових шкіл з мостобудування і зварювання. Його праці заклали основу багатьох сучасних наукових напрямів.

Ювілейну сесію Загальних зборів НАН України, присвячену 150-річчю від дня народження вченого, відкрив перший віцепрезидент НАН України академік НАН України Антон Григорович Наумовець. «Це людина світової величини, яка зробила величезний внесок у розвиток людської цивілізації, впровадивши в практику нові методи зварювання матеріалів у різних конструкціях, транспортних засобах, завдяки чому значно пришвидшився науково-технічний прогрес. Якби не було технології, яку він винайшов напередодні війни, — автоматизованого методу зварювання, — невідомо, як би закінчилася Друга світова війна. 150-річчя від дня його народження — це не лише наше національне свято, свято Академії, це визначна дата для всього людства», — зазначив він.

Євген Оскарович Патон — доктор технічних наук, професор (1901), академік ВУАН (1929), віцепрезидент АН УРСР (1945–1952), член Президії АН УРСР (1935–1953). Народився в м. Ніцца (Франція) 5 березня 1870 р., закінчив Дрезденський політехнічний інститут (1894) та Петербурзький інститут інженерів шляхів сполучень (1896). У 1897–1901 рр. ви-

Євген Оскарівич Патон (1870–1953)

Учасники ювілейної сесії Загальних зборів НАН України

кладав у Московському інженерному училищі шляхів сполучень, у 1901–1904 рр. одночасно працював у технічному відділі Петербурзько-Московської залізниці. З 1904 до 1938 р. (з перервами) був професором Київського політехнічного інституту, організував зварювальну лабораторію та Електрозварювальний комітет. У 1934 р. за його ініціативою в Академії було створено Інститут електрозварювання, директором якого він був до 1953 р.

Є.О. Патон розробив методи розрахунку найбільш раціональних конструктивних схем металевих прогінних частин мостів, досліджував умови їх роботи, розробив способи відновлення зруйнованих мостів. Виконав важливі дослідження в галузі розрахунку і міцності

зварних конструкцій, механізації зварювальних процесів, заклав наукові основи електрозварювання плавленням. Під його керівництвом розроблено спосіб автоматичного швидкісного зварювання, що відіграло визначну роль у технічному розвитку. Виконав близько 35 проєктів мостів, багато з яких було реалізовано. Перспективними виявилися його ідеї, висловлені ще в 1914 р., про переваги залізобетонної конструкції проїжджої частини і тротуарів мостів порівняно із залізним настилом; водночас він довів істотні техніко-економічні переваги дерев'яних мостів, що виявилось дуже корисним у роки Першої світової війни та громадянської війни 1918–1922 рр. в умовах дефіциту металу. Широко застосовувалися й залізничні та шосейні розбірні мости системи Патона, в конструкціях вузлів яких він прагнув досягти уніфікації і взаємозамінюваності, обмеження маси окремих частин, що дало б можливість обійтися без складних підйомних механізмів. У своїй діяльності Є.О. Патон багато уваги приділяв вивченню стійкості і динаміки мостових конструкцій. За чверть століття викладання в Київському політехнічному інституті він написав багато підручників з мостової справи і виховав покоління інженерів-будівельників і мостобудівників.

Другий етап діяльності Є.О. Патона пов'язаний з новою тоді галуззю техніки — електрозварюванням металів. Порівняно з клепанням зварювання давало змогу прискорити процес з'єднання конструкцій, потребувало менше металу, було дешевшим і менш трудовитратним. Він опублікував перші монографії, в яких узагальнив основні принципи розрахунку і проєктування зварних конструкцій, досліджував різні аспекти міцності, оптимізації форми, поведінки зварних конструкцій при статичних і динамічних навантаженнях, вивчав властивості зварювальної дуги і зварювального шва, розглядав питання автоматизації зварювальних робіт. У 1932 р. під його керівництвом розроблено автоматичну зварювальну головку для зварювання відкритою дугою.

Талант Є.О. Патона як ініціатора наукових досліджень та організатора тісних зв'язків на-

Відкриття ювілейної сесії Загальних зборів НАН України, присвяченої 150-річчю від дня народження академіка АН УРСР Є.О. Патона (зліва направо): академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України академік НАН України Л.М. Лобанов; перший віцепрезидент НАН України академік НАН України А.Г. Наумовець; президент НАН України академік НАН України Б.Є. Патон; ректор НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» академік НАН України М.З. Згуровський; академік НАН України О.С. Онищенко; перший заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України академік НАН України С.І. Кучук-Яценко

уки і виробництва повною мірою проявився у 1930-х роках. Розроблені ним методи проектування, розрахунку та зведення зварних конструкцій давали змогу значно швидше, дешевше і якісніше будувати корпуси виробничих цехів, мости, судна, цистерни, вагони, парові котли, танки тощо. Він винайшов новий спосіб зварювання під флюсом, за допомогою якого і сьогодні споруджують газопроводи.

Вирішуючи поставлені урядом технічні завдання, Є.О. Патон ніколи не обмежувався лише вдосконаленням уже відомих методів, а організовував цілеспрямовані фундаментальні дослідження фізико-хімічної природи процесів зварювання. Такий підхід дав змогу вийти на принципово нові горизонти практичного використання електрозварювання металів, сприяв розвитку науки про зварювання, створенню прогресивних технологій і нових поколінь зварювальної техніки.

У роки Другої світової війни колектив Інституту електрозварювання під керівництвом Є.О. Патона у безпрецедентно короткі терміни вирішив низку складних наукових та інженерних завдань з розроблення технології автоматичного зварювання під флюсом і впровадження її у виробництво озброєння та військової техніки. Застосування автоматичного зварювання в оборонній промисловості забезпечило підвищення якості та стрімке зростання обсягів випуску танків, артилерійських самохідних установок, авіабомб, снарядів, мін та інших боєприпасів і озброєння.

У післявоєнні роки Інститут електрозварювання на чолі з Є.О. Патоном не лише розширив сферу технологічних і конструкторських розробок у галузі автоматичного зварювання під флюсом, а й започаткував теоретичні та експериментальні дослідження з такого напрямку металознавства, як зварювання плавлен-

ням, заклавши наукові основи автоматичного регулювання зварювальних процесів.

Вінцем інженерної діяльності Є.О. Патона став суцільнозварний міст через Дніпро в Києві, в якому органічно поєдналися обидві іпостасі його наукового таланту — мостобудування і зварювання. До завершення будівництва мосту, який тепер названо його ім'ям, Євген Оскарович не дожив лише кілька місяців.

Видатні досягнення Є.О. Патона у розвитку науки і техніки, створенні всесвітньо відомої науково-інженерної школи в галузі електрозварювання металів та електротехнологій були високо оцінені державою. Він — заслужений діяч науки УРСР (1940), лауреат Сталінської премії (1941), Герой Соціалістичної Праці (1943), нагороджений орденами Леніна (1942, 1943), Трудового Червоного Прапора (1940), Вітчизняної війни I ст. (1945), Червоної зірки (1942).

Далі про життєвий і творчий шлях видатного вченого Євгена Оскаровича Патона розповів заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України, академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України академік НАН України Леонід Михайлович Лобанов (стенограму див. на с. 7).

Визначну роль Є.О. Патона у розвитку Київського політехнічного інституту було висвітлено в доповіді ректора НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» академіка НАН України Михайла Захаровича Згуровського (стенограму див. на с. 19).

Суспільному значенню творчої спадщини академіка АН УРСР Євгена Оскаровича Патона було присвячено виступ радника Президії

НАН України академіка НАН України Олексія Семеновича Онищенка (стенограму див. на с. 25)

Особистими спогадами про спільну роботу з Є.О. Патonom поділився перший заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України академік НАН України Сергій Іванович Кучук-Яценко. Особливо він відзначив такі людські якості Євгена Оскаровича, як унікальна працездатність, організованість, цілеспрямованість і наполегливість у досягненні поставленої мети, принциповість, порядність, ввічливість, стриманість, скромність, доброзичливість та повага до колег і насамперед його захопленість головною справою життя — наукою.

«Це була людина дуже широких поглядів, фахово підготовлена у різних галузях знань, не лише в техніці. Людина надзвичайно самоорганізована і дисциплінована, вихована в традиціях учених минулого століття, які дуже високо цінували моральність, правила спілкування в колективі, дорожили своїм авторитетом. Це відчувалося в усьому, навіть у розмовах. Євген Оскарович завжди уважно прислухався до кожного, починаючи від рядового працівника і до професора», — зауважив академік С.І. Кучук-Яценко.

На завершення урочистого засідання виступив президент Національної академії наук України академік НАН України Борис Євгенович Патон. Він подякував усім присутнім за теплі слова на вшанування пам'яті свого батька — академіка Євгена Оскаровича Патона.

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик